

„Výchova byla svěřena německým úřadům“

Dětské oběti nacistické převýchovy z českých zemí

PAVLA PLACHÁ

Téma dětí zavlčených za druhé světové války z okupovaných území do Německa na převýchovu je dodnes opředené řadou mýtů. V médiích se čas od času znovu dočítáme informace, které už byly historickým výzkumem vyvráceny. Ovšem ani bádání historiků zatím nedokázalo odpovědět na všechny otázky.

 Mirek Schimke se narodil v roce 1932 v jedné vsi na Labi v československém pohraničí. Jeho matka byla Češka, otec Němec. Ten rodinu opustil, když byl synovi rok. Prý se styděl za to, že má dítě s Češkou. Mirkova matka jeho odchod neunesla. Onemocněla a zanedlouho zemřela. O chlapce se pak starala jeho česká babička. Německy neuměl, hrál si jen s českými kamarády. Na podzim roku 1938 mu bylo šest a chystal se do první třídy. Do školy ale nenastoupil, protože český učitel z jejich vesnice se před začátkem školního roku odstěhoval do vnitrozemí. Když přišel Mnichov, naložila babička na vůz všechno, co se na něj vešlo, a vydala se s vnukem k příbuzným do jižních Čech. Přijeli ale pozdě. Dům byl zaplněn jinými uprchlíky, pro ně už nebylo místo,

a tak se vrátili zpět. Rok žili v relativním klidu. Z německých úředníků si nikdo nevšiml, že už by měl Mirek chodit do školy. Babička ho zatím sama učila číst a psát podle českého slabikáře. Pak dostala doporučený dopis: „*Pan Gerhard Schimke si přeje, aby jeho syn byl odebrán z Vaší péče a jeho výchova byla svěřena německým úřadům. Soud se rozhodl jeho přání vyhovět a nařizuje Vám...*“¹ Za tři dny sbalila babička Mirkovi kufřík a vydali se na příslušný úřad. Čekárna byla plná žen s malými dětmi. V kanceláři klesla babička před přísnou úřednicí na kolena a s pláčem ji prosila, aby jí vnuka nechala. Marně. Úřednice ji z místnosti vykázala. Chlapec plakal a křičel, že chce za babičkou. Dostal několik ran rákoskou a pak ho úřednice odtáhla do vedlejší místnosti mezi ostatní děti. Po Mirkovi tam

přišlo ještě několik dalších. Dohromady jich bylo asi deset, pět chlapců a pět děvčat. Za několik hodin děti vyzvedly tři ženy v tmavých pláštích a odvedly je na vlakové nádraží. Tam už čekaly matky, kterým se mezitím podařilo zjistit, že se chystá odjezd jejich dětí, mezi nimi i Mirkova babička. Strhla se mela. Pořádek zjednali až přivolání němečtí četníci. Když se děti podařilo pochyvat, nastrkali je do připraveného vagonu. Asi po hodině jízdy předesly děti i jejich ženský doprovod do nákladáku, který je dovezl do dětského domova, německého Kinderheimu. Přivítala je Frau Direktorin: „*Dneškem se stáváte německými dětmi Adolfa Hitlera a podle jeho vznešených zásad budete jako německé děti žít.*“ První německá slova, která se tu děti naučily, zněla: „*Heil Hitler!*“²

PLÁN NA POSÍLENÍ NĚMECKÉHO NÁRODA

Osud chlapce ze Sudet, vybraného nacistickými úřady k poněmčení, literárně zpracoval podle autentického vyprávění spisovatel Joža Mikula.³ Skutečná jména hlavního i dalších aktérů ani míst, kde se

1 Národní archiv, f. Ústřední výbor Svazu protifašistických bojovníků (ÚV SPB), soutěž, inv. č. 1527, MIKULA, Joža: *Příběh chlapce vybraného na poněmčení*, s. 1-17.

2 Tamtéž, s. 17.

3 MIKULA, Joža: *Děti za mřížemi*. Severočeské nakladatelství, Ústí nad Labem 1972 a TÝŽ: *Děti za mřížemi*, 2., přepracované vydání. Albatros, Praha 1977.

popisované události ve skutečnosti odehrály, nejsou známa. I tak je Mirkův příběh určitým prototypem osudů bližze neznámého počtu dětí, které byly za druhé světové války kvůli svému částečně německému původu poslány na tzv. převýchovu. Oběti násilné germanizace byly buď dočasně, nebo celoživotně vytrženy ze svých rodinných vazeb a některé ani nepoznaly pravdu o svém původu. Vyrůstaly a žily s identitou postavenou na lži, což formovalo celý jejich život a ovlivnilo i životy jejich blízkých.

Na téma zavlčených dětí bylo v tuzemsku zatím nahlíženo především z perspektivy perzekuce českého národa, a v centru zájmu tak stály ty z národnostně českých rodin, hlavně k poněmčeni určené lidické a ležácké děti.⁴ Jejich únos je tradičně spojován zejména s odvetnými opatřeními vůči českému národu po atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Jak ale ukazuje i zmíněný příběh Mirka Schimka, „krádeže dětí“ byly součástí celého

komplexu rasově politických opatření „druhého muže třetí říše“ Heinricha Himmlera a NSDAP, jejichž smyslem bylo urychlit zvyšování porodnosti a populační růst německého etnika. Svůj záměr cíleně poněmčovat „nordické“ příslušníky neněmeckých národů formuloval Himmler již v roce

1939. Cizí (neněmecký) národ podle něj poněmčením „rasově hodnotného“ jedince přicházel o potenciální vůdčí osobnost a pro německý národ pak tento krok měl dvojí přínos: „S každou opravdu úspěšnou akcí získáme dva lidi, jednoho, který ztratí nepřítel a který se proti nám v budoucnu nepostaví v poli jako nepřítel, a jednoho, který bude stát za námi a bude za nás bojovat.“⁵

Problematiku dětí „ukradených“ z českých zemí je třeba vnímat i v kontextu nacistických snah o postupnou germanizaci „česko-moravského

Obálka knihy Joži Mikuly *Děti za mřížemi* s ilustrací Denisy Wagnerové, která vyšla v nakladatelství Albatros v roce 1977 a obálka téže knihy, vydané Severočeským nakladatelstvím v roce 1972 (foto: archiv autorky)

Plakát česko-polského filmu *Kukačka v temném lese* z roku 1984, inspirovaný osudem lidické dívky Emílie Frejové (foto: archiv autorky)

- 4 Jejich osudy inspirovaly literární (BEZDĚKOVÁ, Zdeňka: *Říkali mi Leni*. SNDK, Praha 1962; PERGNER, Eduard – SLABÝ, Zdeněk Karel: *Děti s cedulkou*. Práce, Praha 1982) i filmovou tvorbu (*Kukačka v temném lese*. Režie Antonín Moskalýk, Československo/Polsko 1984). Téma únosu dítěte polské rodiny z Těšínska se objevuje v románu LEDNICKÁ, Karin: *Šikmý kostel. Druhý díl, léta 1921-1945*. Radioservis, Praha 2021.
- 5 Citováno dle LILIENTHAL, Georg: *Der „Lebensborn e. V.“. Ein Instrument nationalsozialistischer Rassenpolitik*. Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main 2003, s. 35 (překlad autorka).

prostoru“, jež se měl stát nedílnou součástí tzv. třetí říše a zároveň brannou k ovládnutí celé východní Evropy. Přitom je nutné odlišit teoretická východiska rasové ideologie od praktické germanizační a rasové politiky, která vedla k realizaci konkrétních kroků a byla ovlivněna konkrétními podmínkami v určitém čase na určitém místě. K okupaci „českomoravského prostoru“ došlo totiž, jak známo, postupně, což mělo vliv na různé formální začlenění jeho jednotlivých částí do Velkoněmecké říše. Zatímco československé pohraniční oblasti byly po mnichovské konferenci na podzim 1938 integrovány do stávající správy Německé říše, jádro českých a moravských zemí bylo formálně připojeno k Říši v březnu 1939 jako Protektorát Čechy a Morava a oblast původně československého Těšínska se po porážce Polska stala součástí tzv. včleněných východních území (eingegliederte Ostgebiete). V každé z těchto oblastí uplatňovali nacisté odlišnou strategii pro její postupné ovládnutí. Vedle rasově-národnostních hledisek přitom hrály roli též politické a ekonomické zájmy.

V českých zemích se oběťmi násilné germanizace mohly stát nejen české, ale i polské děti, případně děti národnostně smíšených česko-polských, česko-německých a polsko-německých párů. Postiženy mohly být ale i německé děti původem z Československa, jež se hodily do Himmlerova plánu biologického a demografického posílení německého národa.

DĚTI Z PROTEKTORÁTU

V Protektorátu Čechy a Morava s výraznou převahou českého etnika se prosadila koncepce jeho postupné asimilace. Germanizační plány

počítaly s částečným poněmčením a částečným vysídlením českého obyvatelstva. Praktická rasová politika se začala v protektorátu uplatňovat v roce 1941. Významnou roli při tom sehráli R. Heydrich a K. H. Frank. Teoretické postuláty měla připravit Německá Karlova univerzita, kde po okupaci vzniklo několik rasově orientovaných vědeckých oborů. Pro výběr Čechů vhodných k poněmčení měla být využita „rasová měřítka“. Samotná rasová měření měl provádět Hlavní rasový a osidlovací úřad SS (Rasse- und Siedlungshauptamt, RuSHA), který zřídil v Praze vlastní

Prvním krokem k rasové selekci Čechů měl být rasový soupis, jenž se nejprve zaměřil na děti narozené v letech 1928–1931 a probíhal utajeně pod záminkou zdravotních prohlídek

pobočku a později vybudoval regionální služebny po celém protektorátu. Prvním krokem k rasové selekci Čechů měl být rasový soupis, jenž se nejprve zaměřil na děti narozené v letech 1928–1931 a probíhal utajeně pod záminkou zdravotních prohlídek. Na prohlídky dětí navazovala rentgenologická vyšetření dospělých, maskovaná jako prevence boje proti tuberkulóze. Pražská pobočka RuSHA se mimo jiné též aktivně podílela na tzv. zvláštních akcích, mezi něž patřila rasová selekce dětí z Lidic a Ležáků.⁶

Metoda plánovité internace a germanizace českých dětí se v protektorátu objevila až v souvislosti s odvetnými opatřeními po atentátu na Heydricha. Jejich oběťmi se staly děti z obou vyhlazených obcí, sirotci po popravených, děti vězňů včetně těch narozených ve věznicích a děti

z rodin majících spojitost s atentátem. Organizačně se na těchto akcích podílela řídicí úřadovna Gestapa v Praze, za poněmčení dětí byl odpovědný pověřenec říšského komisaře pro upevnování německví (Beauftragter des Reichskommissars für die Festigung deutschen Volkstums) a rasové vyšetření prováděla pražská pobočka RuSHA.⁷

Postup nacistů vůči lidickým dětem byl ve vztahu k českému etniku bezprecedentní. Jejich soupis a první orientační rasová selekce proběhly v budově gymnázia v Kladně, kam byly převezeny spolu s matkami již 10. června 1942. Selekcí prošly pouze tři děti, jež na první pohled vykazovaly nordické rysy (Hana Špotová, Dagmar Veselá, Václav Zelenka). Ty pak byly převezeny na dětskou kliniku v Praze. Zde byly znovu podrobeny rasové prohlídce a jedno (Dagmar Veselá) bylo označeno jako „nevyhovující“. Ostatní „rasově nevyhovující“ lidické děti starší jednoho roku a mladší 16 let čekal po dvou dnech transport z Kladna přes Lovosice a Drážďany do Sběrného střediska pro přesídlování (Umwanderungszentralstelle, UWZ) v Lodži. Z těchto původně „neponěmčitelných“ dětí bylo po provedení dalších rasových měření vybráno k poněmčení ještě sedm (Marie Doležalová, Emílie Frejová, Václav Hanf, Anna Hanfová, Marie Hanfová, Eva Kubíková, Věra Vokatá). Všech devět „poněmčitelných“ lidických dětí pak bylo posláno do župního dětského domova v Puschkau. Většinu později převzaly do pěstounské péče německé rodiny (Hana Špotová, Václav Zelenka, Anna Hanfová, Marie Hanfová, Marie Doležalová, Emílie Frejová, Věra Vokatá). Evu Kubíkovou se podařilo získat do péče rodině její tety (sestry jejího otce), která byla provdaná za Němce a žila v Berlíně.

6 NOVOTNÝ, René: *Řešení české otázky. Nacistická rasová politika v Protektorátu Čechy a Morava*. Epocha, Praha 2021, s. 491–493.

7 HAVLÍKOVÁ, Jana – HOŘÁK, Martin: Pronásledování nezletilých dětí českých obětí a odpůrců nacismu v letech 1939–1945. In: Kol. autorů: *Nepřichází-li práce k Tobě...“ Různé podoby nucené práce ve studii a dokumentech / „Kommt die Arbeit nicht zu Dir...“ Verschiedene Formen der Zwangsarbeit in Studien und Dokumenten*. Česko-německý fond budoucnosti – Kancelář pro oběti nacismu, Praha 2003, s. 112–123, konkrétně s. 114.

Tablo s fotografiemi nalezených dětí z Lidic z roku 1947. Nahoře zleva: Veronika Hanfová, Václav Zelenka, Libuše Müllerová, Jiří Pitín, Marie Doležalová, Josef Minařík, Emílie Frejová, Věra Müllerová; dole zleva: Hana Špotová, Jiří Müller, Eva Kubíková, Václav Hanf, Marie Hanfová, Pavel Horešovský, Věra Vokatá, Anna Hanfová. (repro: MACKOVÁ, Jolana – ULRYCH, Ivan: *Osudy lidických dětí. Vzpomínky, svědectví, dokumenty*, s. 84)

Václav Hanf se svou sestrou Annou se sice dostal do německé rodiny, ale kvůli neposlušnosti byl vrácen do dětského domova a do konce války prošel několika převýchovnými zařízeními.

Rasovým měřením byly podrobeny i děti z obce Ležáky. Z třinácti tamních dětí převezeneých za tímto účelem z Pardubic do Prahy byly jako „vyhovující“ shledány pouze sestry Marie a Jarmila Štulíkovy. Také je si později, každou zvlášť, v Puschkau vybraly německé rodiny, kterým byly svěřeny do pěstounské péče.

Společně s lidickými a ležáckými dětmi byli na rasové přezkoumání poslání i Jiří a Alena Šámalovi. Jednalo se o děti příslušníků českého protinacistického odboje Jaromíra a Milady Šámalových. Českým odbojářům nacisté do té doby děti neodebírali. Důvodem tohoto mimořádného zásahu byla zřejmě politická exponovanost rodiny Šámalových a také snaha okupantů demonstrovat tvrdý postup proti příbuzným špiček československého zahraničního odboje jakožto organizátorům atentátu na Heydricha. Otcem univerzitního

profesora Jaromíra Šámala byl kancléř československých prezidentů a čelný představitel centrální české odbojové organizace Politické ústředí Přemysl Šámal. Také Jaromír a jeho žena Milada byli jejími členy. Jaromíra zatklo Gestapo 4. června 1942 v Praze a následujícího dne byl zastřelen. Milada Šámalová prošla do konce války několika nacistickými internačními zařízeními. Jiřího a Alenu si v prosinci 1942 v Puschkau vybrali němečtí pěstouni.⁸

Všechny děti z Lidic a Ležáků, které byly určeny k „poněmčení“, i děti

8 Více viz PLACHÁ, Pavla: „Lágrové Madony“. Různé podoby mateřství v nacistickém koncentračním táboře Ravensbrück. *Pamět a dějiny*, 2021, roč. 15, č. 1, s. 22–37, konkrétně s. 30–31 a DOLEŽAL, Miloš: „Na povídání bude dost času, až se vrátím“. Příběh Milady Šámalové a jejich dětí. *Pamět a dějiny*, 2022, roč. 16, č. 2, s. 75–89.

Poválečné pátrání

V roce 1946 československé úřady usilovně pátraly po 890 pohřešovaných dětech. Ministerstvo vnitra vydalo za tímto účelem zvláštní oběžník, který shrnoval výsledky dosavadního pátrání po lidických a ležáckých dětech a vyzýval veřejnost k hledání těch z nich, které se do té doby nepodařilo nalézt. Obsahoval také údaje o několika stovkách dalších československých zavražděných a vůbec pohřešovaných dětech i dětech z jiných zemí, pokud bylo o pátrání po nich v Československu požádáno. Zároveň uváděl jmenovitě 57 osob, které byly zapojeny do systému poněmčování dětí a nesly vinu na jejich únosech. Na seznamu jsou uvedena jména vysokých i nižších funkcionářů i řadových zaměstnanců Gestapa, SD, Hlavního rasového a osidlovacího úřadu, Lebensbornu, německých kinderheimů, župních úřadů, úřadů péče o mládež, lékařů a pracovníků dalších institucí a organizací i soukromých osob.

Zdroj: *Pohřešované československé děti. Zvláštní pátrací oběžník č. 3.* Ministerstvo vnitra, odbor pro politické zpravodajství, Praha 1946.

rodiny Šámalových se po válce dříve či později podařilo vypátrat a vrátit rodičům nebo jiným příbuzným. Jejich osudy se staly jedním z hlavních bodů obžaloby pro zločiny na dětech v rámci norimberského procesu a mnichovského procesu s představiteli Lebensbornu⁹ a byly projednávány i v šedesátých letech v procesu s Adolfem Eichmannem.¹⁰

Ne všechny lidické děti deportovali za hranice protektorátu. Sedm mladších jednoho roku (František Černý, Veronika Hanfová, Pavel Horešovský, Josef Minařík, Jiří Müller, Libuše Müllerová, Jiří Pitín) převezli z Kladna do nalezince na pražských Vinohradech. Na začátku roku 1943 byly přemístěny na infekční oddělení německé dětské kliniky v budově bývalé české techniky na Karlově náměstí. Kromě Františka Černého, který zemřel ještě v roce 1942, byly

v srpnu 1943 převezeny do útulku v bývalých Masarykových domovech v Praze-Krči.

Po 10. červnu 1942 se lidickým ženám narodilo ještě sedm dětí (Věnceslava Kohlíčková, Karel Hanžl, Věra Müllerová, Marie Pešková, Anna Straková, Jaroslav Korecký, František Hroník¹¹), první čtyři matkám převezeným z Kladna k porodu na oddělení Gestapa pro uvězněné české ženy v porodnici v Dykově ulici na pražských Vinohradech. Tyto matky byly po porodu poslány do koncentračního tábora Ravensbrück. Další dvě děti se narodily matkám deportovaným původně rovnou do tohoto tábora, jež odtud byly dodatečně převezeny k porodu do zmíněné porodnice a posléze opět vráceny do Ravensbrücku. Narození lidických dětí ve vinohradské porodnici se nehlásilo matričnímu úřadu, ale pouze pražskému

vedení Nacionálně socialistické péče o blaho lidu (Nationalsozialistische Volkswohlfahrt, NSV)¹² a na Gestapo. Po oddělení od matek byli novorozenci přes německý Červený kříž předáni do nalezince při německé dětské klinice v Praze II.¹³ Z dětí narozených po 10. červnu 1942 přežili válku jen Věra Müllerová a Jaroslav Korecký. Oba byli před koncem války převezeni do dětského útulku v Praze-Krči. Poté, co byl ústav po náletu na Prahu částečně likvidován, byli svěření do péče českým rodinám.¹⁴

Kromě lidických dětí byly v protektorátu hromadně internovány také děti, jejichž rodiče byli zatčeni v době výjimečného stavu po atentátu na Heydricha a posléze popraveni v koncentračním táboře Mauthausen. Ty do tří let byly umístěny v dětském útulku v Praze-Krči – do konce války jich zde zůstalo celkem devatenáct.

9 Spolek Lebensborn byl založen v roce 1935 z iniciativy Heinricha Himmlera. Nesezdaným árijským ženám a dívkám nabízel možnost porodit „v tichosti“ a zabránit tak interrupci. Za války se podílel na poněmčování několika set dětí z Norska, Polska, Ukrajiny, Jugoslávie a Československa. Činnost spolku je podrobněji nastíněna v článku Anny Malinowské v tomto čísle revue *Paměť a dějiny*.

10 KOOP, Volker: *Dem Führer ein Kind schenken. Die SS-Organisation Lebensborn e. V.* Böhlau Verlag, Köln - Weimar - Wien 2007, s. 225-229.

11 František Hroník se narodil přímo v Ravensbrücku a krátce po porodu byl zavražděn.

12 NSV působila od roku 1933 jako přidružený svaz NSDAP. Podílela se na řízení sociální péče v Německé říši.

13 V porodnici v Dykově ulici porodily i další tři ženy zadržené v souvislosti s atentátem na Heydricha a poté byly deportovány do koncentračního tábora. HAVLÍKOVÁ, Jana - HOŘÁK, Martin: *Pronásledování nezletilých dětí českých obětí a odpůrců nacismu v letech 1939-1945*, s. 118.

14 K osudům lidických dětí podrobněji MACKOVÁ, Jolana - ULRYCH, Ivan: *Osudy lidických dětí. Vzpomínky, svědectví, dokumenty.* Vega-L - Památník Lidice, Nymburk 2003.

Plakát z roku 1945 „Wo sind unsere Kinder?“ (Kde jsou naše děti?). S pátráním po lidických dětech pomáhaly i německé antifasistické organizace. (foto: archiv autorky)

a ukrývajících se odbojářů. Děti tu byly od ostatních vězňů izolovány a podléhaly zvláštnímu režimu. Koncem války je nakrátko přemístili do školy v Kyjově a po likvidaci tábora v dubnu 1945 s částí dalších vězňů převezli do Brna a pak do pracovní-výchovného tábora v Plané nad Lužnicí, kde se dočkaly osvobození.¹⁵

O osudech dětí, jež zůstaly hromadně internovány na území protektorátu, nacisté do konce války definitivně nerozhodli. Z dochované korespondence z roku 1943 mezi vedoucím Lebensbornu Maxem Sollmannem a K. H. Frankem vyplývá, že se uvažovalo o jejich rasovém prověření a o následném poněmčení „vhodných“ jedinců a odsunutí těch „nehodných“ na

Starší byly internovány v bývalém domově pro invalidy na Jenerálce v Praze-Vokovicích. Jednalo se o 46 až 48 dětí, vedených jako vězni pražského Gestapa. Žádné z nich ale nebylo na základě rasového měření

shledáno jako vhodné k poněmčení. Dne 14. dubna 1944 děti z Jenerálky převezli do internačního tábora ve Svatobořicích u Kyjova. Tam byly od podzimu 1942 soustředěny osoby zadržené jako příbuzní emigrantů

Skupinka dětí internovaných v letech 1944–1945 v táboře ve Svatobořicích (foto: Paměť národa)

¹⁵ HAVLÍKOVÁ, Jana - HORÁK, Martin: *Pronásledování nezletilých dětí českých obětí a odpůrců nacismu v letech 1939-1945*, s. 118-121.

východ. Následujícího roku proběhlo rasové přezkoumání „dříve neponěmčitelných dětí“, z nichž jich bylo na možnou převýchovu vybráno celkem dvaadvacet. Od plánů na jejich přemístění do německých rodin ale bylo upuštěno, a to kvůli obavám z reakce české veřejnosti.¹⁶

Kromě zmíněných zvláštních hromadných akcí lze v protektorátu narazit i na jednotlivé případy, kdy byl po uvěznění rodičů dětem přidělen německý opatrovník nebo byly umístěny v dětském domově, a to i přesto, že o ně projevíli zájem jejich příbuzní.¹⁷

Jako jistou formu „krádeže dětí“ lze vnímat i snahu o poněmčování nemanželských dětí národnostně smíšených párů a dětí bez rodičů. Obecně existovala snaha získat „rasově kvalitní“ nemanželské dítě pro německou výchovu. I v těchto případech figurovala pražská filiálka RuSHA. Součástí její agendy byla totiž i posudková činnost týkající se udílení německé státní příslušnosti nebo povolování národnostně smíšených sňatků. Examinátoři RuSHA podrobovali rodiče a děti rasovým měřením. Podle posledních výzkumů se ale v těchto případech upřednostňovalo povolení smíšeného sňatku, a děti tak mohly zůstat u matky. Poněmčování bylo pro německé úřady snazší v případě sirotků, a to nejen německých, ale i českých. Pokud byly tyto děti „rasově způsobilé“, mohly být i ony předány do péče německým pěstounům.¹⁸

DĚTI Z TĚŠÍNSKA

Problematiku poněmčování československých dětí polské národnosti lze nastínit na příkladu Těšínska, kde žila před válkou početná polská

Mýty o Lebensbornu

V médiích se opakovaně objevují zavádějící informace o spolku Lebensborn jako o „luxusní chovné stanici“ organizující schůzky německých dívek se členy SS za účelem plození „árijských“ dětí. Tento mýtus podporuje i filmová tvorba, například český film *Pramen života* z roku 2000 (režie Milan Cieslar, scénář Vladimír Kórner a Milan Cieslar). Nepodložené jsou i zprávy o působení spolku Lebensborn v Protektorátu Čechy a Morava, konkrétně na zámku Veltrusy, o němž informuje například server *Veltrusy.net* (http://www.veltrusy.net/zajmovosti/lebensborn/cs_CZ-4228.html, citováno k 4. 4. 2023). Podle archivních pramenů se na veltruském zámku ve skutečnosti nacházel tábor spadající do německého projektu „vysílání dětí na venkov“ (Erweiterte Kinderlandverschickung), jehož účelem bylo evakuovat děti z průmyslových oblastí na západě a severozápadě Německa, které byly vystaveny leteckému bombardování. Zároveň je ale nutno zcela odmítnout i tezi o Lebensbornu jako o charitativní organizaci, jejímž účelem byla ochrana dětí a svobodných matek, kterou prezentovali vedoucí funkcionáři tohoto spolku ve druhé polovině čtyřicátých let před americkým vojenským tribunálem v Norimberku.

Zdroj: LILIENTHAL, Georg: *Der „Lebensborn e. V.“. Ein Instrument nationalsozialistischer Rassenpolitik*, s. 8–9; HRUBEŠOVÁ, Zuzana: *Okupace a Roudnice. Spisy Mimořádného lidového soudu Litoměřice (1945–1948) jako pramen pro poznání protektorátní každodennosti v Roudnici nad Labem*. (Diplomová práce). Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Liberec 2018, s. 27.

Fotografie z webových stránek *Veltrusy.net* a její výřez, jež mají dokazovat působení spolku Lebensborn na zámku Veltrusy. Ve skutečnosti fotografie dokládá využívání areálu zámku projektem *Kinderlandverschickung*. (zdroj: *Veltrusy.net*)

16 KRÁL, Václav – FREMUND, Karel: *Chtěli nás vyhubit. Naše vojsko*, Praha 1961, s. 165–166, dokument č. 28. Dále též NOVOTNÝ, René: *Řešení české otázky. Nacistická rasová politika v Protektorátu Čechy a Morava*, s. 329–330 a KOOP, Volker: *Dem Führer ein Kind schenken. Die SS-Organisation Lebensborn e. V.*, s. 157–158.

17 Takové případy registrovala Kancelář pro oběti nacismu při Česko-německém fondu budoucnosti. Viz HAVLÍKOVÁ, Jana – HOŘÁK, Martin: *Pronásledování nezletilých dětí českých obětí a odpůrců nacismu v letech 1939–1945*, s. 121.

18 NOVOTNÝ, René: *Řešení české otázky. Nacistická rasová politika v Protektorátu Čechy a Morava*, s. 323–325.

menšina. Jako součást tzv. včleněných východních území vnímali nacisté i tuto oblast jako původně německou. Zdejší z jejich pohledu „méněhodnotná“ (zejména polská) populace měla být zlikvidována, přičemž její elita měla být odvečena nebo vyvražđena a ostatní obyvatelstvo poníženo na úroveň otrocké pracovní síly. Dosídlení oblasti se mělo dosáhnout usazením etnických Němců (zejména tzv. Volksdeutsche), ale také poněmčením rasově vhodných jedinců (viz program tzv. německé volkslisty¹⁹), včetně poněmčování polských rodin nebo pouze jejich dětí.

Podle koordinátora poválečného pátrání po zavlečených polských dětech Romana Hrabara se oběťmi germanizačního tlaku stávaly děti z rozvedených smíšených manželství, děti z polských sirotčinců a děti žijící

u opatrovníků nebo adoptivních rodičů. Násilné odloučení se pak týkalo některých dětí etnických Němců nebo národnostně smíšených párů, které se odmítaly hlásit k německé národnosti, dětí deportovaných s rodiči na nucené práce, dětí narozených nuceně nasazeným ženám i dětí deportovaných a popravených rodičů.²⁰ Byly vytrženy ze známého prostředí, ať už od matky, z rodiny nebo z dětského domova, podrobeny rasovým měřením a převezeny do německých domovů na okupovaných územích nebo ve „staré říši“.

Hlavní odpovědnost za poněmčení a převýchovu dětí cizích národností nesla Nacionálně socialistická péče o blaho lidu, jíž se brzy podařilo v obsazených polských oblastech vytvořit poměrně hustou síť domovů, poraden a služeben provádějících etnickou politiku. V domovech NSV byly společně

umístěny německé i neněmecké děti označené jako „eindeutschungsfähig“ (schopné poněmčení).

Do roku 1942 nebyla germanizace dětí na okupovaných polských územích centrálně koordinována. Ke stanovení postupu a rozdělení kompetencí mezi jednotlivé instituce došlo až nařízením č. 67/I říšského komisaře pro upevnění německví (Reichskommissar für die Festigung deutschen Volkstums, RKFDV) z 19. února 1942.²¹ Jako „pilotní projekt“ byla akce provedena v říšské župě Wartheland (zkráceně Warthegau, česky Povartí) na původně polském území. Župní úřad péče o mládež nejprve pořídil soupis dětí nacházejících se v bývalých polských sirotčincích nebo u polských pěstounů, pod záminkou rutinní lékařské prohlídky pak následovalo rasové vyšetření prováděné lodžskou úřadovnou RuSHA.

19 Deutsche Volksliste (zkráceně DVL) byl soupis občanů německé národnosti v tzv. včleněných východních oblastech.

20 HAVLÍKOVÁ, Jana - HORÁK, Martin: *Pronásledování nezletilých dětí českých obětí a odpůrců nacismu v letech 1939-1945*, s. 113.

21 *Anordnung 67/I. Eindeutschung von Kindern aus polnischen Familien und aus ehemals polnischen Weisenhäusern* (Germanizace dětí z polských rodin a bývalých polských sirotčinců).

Dne 4. dubna 1947 se na Wilsonově (dnes Hlavním) nádraží v Praze znovu objala se svou matkou Drahomíra Jarmarová z Renot u Uničova. Přijela společně s 31 československými dětmi, které byly vypátrány ve francouzském a americkém okupačním pásmu v Německu a soustředěny v mezinárodním dětském domově UNRRA v Prienu u Mnichova.

Dalším nalezených dítětem, které se toho dne vrátilo do rodné země, byl Benedikt Koller z Nebahov u Prachatic. Na snímku s ředitelkou dětského domova v Prienu, která děti na cestě domů doprovázela. Více o jeho osudu v rozhovoru s jeho bratrem na s. 21.

Stejným vlakem přijela do Prahy i Hana Špotová z Lidic. Na snímku se svou matkou Josefou Špotovou, která přežila věznění v koncentračním táboře Ravensbrück. Vlevo pátrací důstojník Václav Vondráček. (foto: ČTK 3x)

Děti, které shledali jako vhodné k poněmčení, byly předány župní samosprávě. Ta je převezla do župního dětského domova v Bruckau (Bruczków) nebo v Kalisch (Kalisz). Tam byly podrobeny psychologickému vyšetření a pozorování a po šesti týdnech na ně vedoucí domova vypracoval „charakterologický posudek“. Výsledky byly zaslány pověřenci RKFDV v Poznani, jenž rozhodl, které dítě má být poněmčeno. Vybrané děti ve věku od dvou do šesti let byly poté předány Lebensbornu. Tento spolek, spadající organizačně pod RuSHA, je převezl pod označením „Ostkinder“ do svých domovů na říšském území, za pomoci policejních úřadů jim změnil identitu (jména těch, které byly později předány do pěstounské péče, pak mohla být na základě přání pěstounů znovu změněna) a vychovával

je v německém jazyce a v nacionálně-socialistickém duchu. Cílem bylo předání dětí do pěstounské péče německým rodinám a jejich pozdější adopce. Starší děti ve věku šesti až dvanácti let přebíral inspektor německých Heimschulen (Deutsche Heimschulen), které zajišťovaly kolektivní výchovu v duchu idejí nacionálního socialismu.²² Později byly i některé starší děti ponechávány Lebensbornu. Celý proces většinou probíhal násilně a proti vůli původních pečovateli. Lebensborn podroboval děti rasovým měřením opakovaně, takže některé původně „vyhovující“ byly poslány zpět do župních domovů a jejich další osud byl nejistý.²³

Zmíněné nařízení 67/I bylo později možné uplatnit i na děti osob popravených nebo deportovaných

do koncentračních táborů. V těchto případech vstupovaly do hry též příslušné referáty Gestapa.²⁴

Ačkoli postup aplikovaný ve Warthegau nepřinesl organizaci SS kýžený výsledek, neboť jen malý počet z 300 dětí určených v této akci k poněmčení byl umístěn do rodin SS, byl později v menší míře uplatňován i v okupovaných jugoslávských oblastech a na území Protektorátu Čechy a Morava.²⁵

DĚTI ZE SUDET

Málo prozkoumaná dodnes zůstává praxe odebírání dětí v oblastech okupovaného pohraničí, zejména v Říšské župě Sudety. Určité praktiky užívané na tomto území naznačují osudy konkrétních dětí. Například v databázi Kanceláře pro oběti

22 Deutsche Heimschulen byly internáty podléhající SS-Gruppenführerovi Augustu Heissmeyerovi, který byl zároveň tzv. inspektorem nacionálněpolitických výchovných ústavů.

23 K tzv. akci Warthegau viz LILIENTHAL, Georg: *Der „Lebensborn e. V.“. Ein Instrument nationalsozialistischer Rassenpolitik*, s. 208–215.

24 HAVLÍKOVÁ, Jana – HOŘÁK, Martin: *Pronásledování nezletilých dětí českých obětí a odpůrců nacismu v letech 1939–1945*, s. 113–115.

25 LILIENTHAL, Georg: *Der „Lebensborn e. V.“. Ein Instrument nationalsozialistischer Rassenpolitik*, s. 215.

nacismu Česko-německého fondu budoucnosti je registrován případ tří sourozenců, které odebraly pracovnice NSV otci po uvěznění matky v koncentračním táboře Osvětim. Důvodem mělo být to, že se o ně kvůli nemoci nemohl starat. Děti byly poté převezeny za účelem poněmčení do tábora v Klosterbrücku (Czarnowasy) a v Grottkau (Grodzków). Dvě z dětí se po válce podařilo najít, třetí zůstalo nezvěštné.²⁶

Chovanci kinderheimu byli vychováni v duchu nacistické ideologie. Režim byl velmi přísný, po vojenském způsobu. Běžnou součástí výchovy byly výprasky, odebírání stravy a zavírání dětí na samotku.

Jakýmsi „představitelem“ těchto dětí je Mírek Schimke, chlapec ze Sudet a hlavní hrdina knihy Joži Mikuly. Od svého příchodu do kinderheimu musel užívat své druhé křestní německé jméno Hans. Příjmení Schimke tu slyšel poprvé, do té doby si myslel, že se jmenuje po babičce Vopálka. Dorozumívat se rodným jazykem neměl, veškerá komunikace probíhala jen v němčině. Chovanci kinderheimu byli vychováni v duchu nacistické ideologie. Režim byl velmi přísný, po vojenském způsobu. Běžnou součástí výchovy byly výprasky, odebírání stravy a zavírání dětí na samotku. Díky pomoci českého personálu se Mirkovi podařilo tajně poslat vzkaz babičce. Její pokusy přiblížit se k vnukovi ale nakonec vždy ztroskotaly. Jednou se Mirkovi povedlo z nenáviděného kinderheimu utéct, ale brzy byl dopaden a vrácen zpět. Asi po roce a půl stráveném v tomto zařízení si ho osvojila rodina cukráře z jednoho saského městečka. Spíš než jako k synovi se k němu ale jeho „Tante“ a „Onkel“ chovali jako k pracovní síle. Po

Patnáctiletá Marie Doležalová a sedmnáctiletá Marie Hanfová z Lidic, obě zavlčené za války do Německa na převýchovu, vypovídaly v roce 1947 před americkým vojenským tribunálem v Norimberku, který soudil zločiny spáchané na anektovaných územích a vyhnání jejich obyvatelstva. V procesu byl mimo jiné obviněn i Hlavní rasový a osidlovací úřad SS. (foto: ČTK)

škole doma topil, pomáhal v cukrářské dílně a staral se o domácí zvířata. Kvůli válečné nouzi nedostával moc jídla a skoro se nemyl. V jeho novém bydlišti ho také poprvé a naposled navštívil jeho biologický otec, zřejmě proto, aby zkontroloval, zda se jeho synovi dostává řádné německé výchovy. Spokojen ale nebyl, a ani soužití Mirka s jeho novou rodinou nefungovalo. Mírek proto putoval do jiného kinderheimu, po němž následovalo ještě asi pět dalších. Konec války ho zastihl v jakémsi vojenském lazaretu ve východním Prusku. V polovině května přišli do nemocnice zástupci Mezinárodního červeného kříže a týden nato si tam pro něj přijela jeho babička. Za pět let jejich odloučení Mírek zapomněl česky. Celé léto 1945 ho babička znovu učila češtinu podle slabikáře a dávala ho zdravotně dohromady. V září 1945 nastoupil jako

12letý do první třídy, kde se s ním zpočátku jako s Němcem nikdo nechtěl kamarádit. Mirkův biologický otec, který žil po válce v Německu, se s ním opakovaně pokoušel spojit, ale Mírek na jeho dopisy nikdy neodepsal.²⁷

PAVLA PLACHÁ (1976) absolvovala Filozofickou fakultu UK v Praze, obor historie-germanistika. Pracovala v Kanceláři pro odškodnění obětí nacismu při Česko-německém fondu budoucnosti. Od roku 2017 působí v Ústavu pro studium totalitních režimů. Specializuje se na perzekuci žen v nacistických koncentračních táborech. Je autorkou monografie *Zpřetrhané životy. Československé ženy v nacistickém koncentračním táboře Ravensbrück v letech 1939–1945* (Pulchra – ÚSTR, Praha 2021).

²⁶ HAVLÍKOVÁ, Jana – HOŘÁK, Martin: *Pronásledování nezletilých dětí českých obětí a odpůrců nacismu v letech 1939–1945*, s. 121, pozn. 60.

²⁷ NA, f. ÚV SPB, soutěž, inv. č. 1527, MIKULA, Joža: *Příběh chlapce vybraného na poněmčení*.